

QANDLI DIABETNING OG‘IZ BO‘SHLIG‘I SOG‘LIG‘IGA TA’SIRI

Ginatulina Yulduz Baxtiyarovna

Annotatsiya: Qandli diabet surunkali metabolik kasallik bo‘lib, uglevod almashinuvining buzilishi va giperglikemiya bilan xarakterlanadi hamda u organizmning ko‘plab tizimlariga, jumladan og‘iz bo‘shlig‘i to‘qimalariga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Mazkur maqolada qandli diabetning og‘iz bo‘shlig‘i sog‘lig‘iga ta’siri, patogenez mexanizmlari, klinik ko‘rinishlari va stomatologik oqibatlarini ilmiy-tahliliy asosda yoritiladi. Giperglikemiya natijasida qon tomirlar va biriktiruvchi to‘qimalarda mikroangiopatiya rivojlanishi, immun javobning susayishi va regeneratsiya jarayonlarining sekinlashuvi periodontal kasalliklar, gingivit, parodontit, stomatit, kandidiaz hamda kserostomiya kabi patologiyalarning tez-tez uchrashiga sabab bo‘lishi asoslab beriladi. Shuningdek, diabet bilan og‘rigan bemorlarda yara bitishining sustligi, infeksiyalarga moyillikning ortishi va implantatsiya natijalariga ta’siri tahlil qilinadi. Maqolada diabet va og‘iz bo‘shlig‘i kasalliklari o‘rtasidagi o‘zaro ikki tomonlama bog‘liqlik, ya’ni periodontal kasalliklarning glyukozani nazorat qilishga salbiy ta’siri ham ko‘rsatib o‘tiladi. Erta tashxis, muntazam stomatologik nazorat va kompleks profilaktik yondashuvning ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: qandli diabet, giperglikemiya, og‘iz bo‘shlig‘i sog‘lig‘i, periodontal kasalliklar, gingivit, parodontit, kserostomiya, kandidiaz, immunitet pasayishi, yara bitishining sustligi, stomatologik asoratlari, glyukozani nazorat qilish.

Qandli diabet — bu insulin sekretsiyasi yoki uning ta’sirining buzilishi natijasida rivojlanadigan surunkali metabolik kasallik bo‘lib, u uzoq muddatli giperglikemiya bilan kechadi va organizmning deyarli barcha tizimlariga, jumladan og‘iz bo‘shlig‘i to‘qimalariga ham sezilarli salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Og‘iz bo‘shlig‘i organizmning umumiy holatini aks ettiruvchi muhim ko‘rsatkichlardan biri bo‘lgani

sababli, diabet bilan og‘rigan bemorlarda stomatologik muammolar ko‘proq va og‘irroq shaklda namoyon bo‘ladi.

Qandli diabet patogenezida asosiy o‘rin tutuvchi giperglikemiya qon tomirlar devorida strukturaviy o‘zgarishlar — mikroangiopatiyani yuzaga keltiradi. Natijada to‘qimalarga qon kelishi buziladi, kislorod va oziq moddalar yetkazilishi kamayadi. Bu holat og‘iz bo‘shlig‘ida regeneratsiya jarayonlarining sekinlashuviga, yallig‘lanish o‘choqlarining uzoq saqlanib qolishiga va yara bitishining sustlashishiga olib keladi.¹Ayniqsa periodontal to‘qimalar (milk, periodontal boylam, alveolyar suyak) diabetning salbiy ta‘siriga juda sezgir hisoblanadi. Ilmiy kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, qandli diabet bilan og‘rigan bemorlarda gingivit va parodontit rivojlanish xavfi bir necha barobar yuqori. Giperglikemiya fonida kollagen almashinuvi buziladi, fibroblastlar faoliyati pasayadi, immun hujayralarning funksiyasi susayadi. Natijada milk to‘qimalarida yallig‘lanish jarayoni tez rivojlanadi va alveolyar suyak rezorbsiyasi kuchayadi. Bu esa tishlarning qimirlashi va erta yo‘qotilishiga olib kelishi mumkin. Shuning uchun parodontit ko‘pincha diabetning “oltinchi asorati” sifatida ham tilga olinadi. Qandli diabet og‘iz bo‘shlig‘ida kserostomiya — ya‘ni og‘iz qurishi holatini ham keltirib chiqaradi. So‘lak bezlarining funksional faolligi pasayishi natijasida so‘lak miqdori kamayadi va uning himoya xususiyatlari susayadi. So‘lakning bakteriyalarga qarshi va remineralizatsion roli kamaygani sababli kariyes rivojlanish xavfi ortadi. Bundan tashqari, og‘iz qurishi bemorda noqulaylik, achishish hissi va yutish qiyinlashuvini keltirib chiqaradi. Diabet bilan og‘rigan bemorlarda og‘iz bo‘shlig‘i shilliq qavatida turli xil yallig‘lanish va infeksiyon jarayonlar tez-tez uchraydi. Ayniqsa kandidoz (zamburug‘li infeksiya) keng tarqalgan bo‘lib, u immunitet pasayishi va yuqori glyukoza darajasi fonida rivojlanadi. Til yuzasida oqish qoplama, shilliq qavatda

¹ Qandli diabet va uning asoratlari – Toshkent: Fan, 2017. 75-b

qizarish va achishish kabi belgilar kuzatiladi. Shuningdek, stomatit, glossit va og‘iz burchaklarida yoriqlar paydo bo‘lishi ham diabet bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Yara bitishining sustligi diabetning muhim klinik xususiyatlaridan biridir. Stomatologik aralashuvlardan so‘ng (masalan, tish sug‘urish, jarrohlik muolajalari, implantatsiya) to‘qimalarning tiklanishi sekinlashadi va infeksiya qo‘shilish xavfi yuqori bo‘ladi. Shu sababli diabet bilan og‘rigan bemorlarda stomatologik davolashni rejalashtirishda qondagi glyukoza darajasi nazorat ostida bo‘lishi muhimdir. Qandli diabet va periodontal kasalliklar o‘rtasida ikki tomonlama bog‘liqlik mavjud. Bir tomondan, diabet parodontit rivojlanishini tezlashtirsa, ikkinchi tomondan og‘iz bo‘shlig‘idagi surunkali yallig‘lanish jarayonlari glyukozani nazorat qilishni qiyinlashtiradi. Yallig‘lanish mediatorlari insulin rezistentligini kuchaytirishi mumkin. Demak, og‘iz bo‘shlig‘i sog‘lig‘ini saqlash diabetni boshqarishning muhim qismi hisoblanadi. Profilaktika va davolash choralari kompleks yondashuvni talab qiladi. Diabet bilan og‘rigan bemorlar muntazam ravishda stomatolog ko‘rigidan o‘tishi, og‘iz bo‘shlig‘i gigiyenasiga qat’iy rioya qilishi va glyukozani nazorat ostida ushlashi zarur.²Professional gigiyena, periodontal davolash, so‘lak ajralishini rag‘batlantiruvchi vositalar va individual profilaktik dasturlar muhim ahamiyatga ega. Umuman olganda, qandli diabet og‘iz bo‘shlig‘i sog‘lig‘iga ko‘p qirrali va jiddiy ta’sir ko‘rsatadi. U periodontal kasalliklar, kserostomiya, infeksiyalar va yara bitishining buzilishi orqali bemorning hayot sifatini pasaytiradi. Shuning uchun diabetli bemorlarni stomatologik jihatdan kompleks kuzatish, erta tashxis va tizimli profilaktika choralarini amalga oshirish og‘iz bo‘shlig‘i salomatligini saqlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, qandli diabet og‘iz bo‘shlig‘i sog‘lig‘iga chuqur va ko‘p qirrali ta’sir ko‘rsatadigan surunkali metabolik kasallik hisoblanadi. U nafaqat

² Qandli diabet va uning asoratlari – Toshkent: Fan, 2017.

umumiy organizm tizimlarida, balki periodontal to‘qimalar, shilliq qavat, so‘lak bezlari va tish qattiq to‘qimalarida ham sezilarli patologik o‘zgarishlarni yuzaga keltiradi. Uzoq muddatli giperglikemiya qon tomirlarida mikroangiopatiya, immun tizimida funksional susayish, kollagen almashinuvining buzilishi va regeneratsiya jarayonlarining sekinlashuvi bilan kechadi. Natijada og‘iz bo‘shlig‘ida yallig‘lanish jarayonlari tez-tez va og‘ir shaklda namoyon bo‘ladi.

Diabet bilan og‘rigan bemorlarda gingivit va parodontitning yuqori uchrashi bu kasallikning eng muhim stomatologik asoratlardan biri hisoblanadi. Periodontal to‘qimalarda yallig‘lanishning surunkali tus olishi alveolyar suyak rezorbsiyasiga, tishlarning qimirlashiga va erta yo‘qotilishiga olib keladi. Bu esa bemorning chaynash funksiyasini buzadi, estetik ko‘rinishga salbiy ta’sir ko‘rsatadi va hayot sifatini pasaytiradi. Shu sababli periodontal kasalliklar diabetning eng xavfli hamroh patologiyalaridan biri sifatida baholanadi. Qandli diabet shuningdek og‘iz qurishi — kserostomiya rivojlanishiga sabab bo‘ladi. So‘lak ajralishining kamayishi og‘iz bo‘shlig‘ining tabiiy himoya mexanizmlarini susaytiradi, bakterial muhitning o‘zgarishiga olib keladi va kariyes rivojlanish xavfini oshiradi. Bundan tashqari, zamburug‘li infeksiyalar, ayniqsa kandidoz, diabetli bemorlarda ko‘proq uchraydi. Immunitetning pasayishi va glyukoza miqdorining yuqoriligi mikroorganizmlar ko‘payishi uchun qulay sharoit yaratadi. Yara bitishining sustligi diabetning stomatologik amaliyotdagi muhim jihatlaridan biridir. Tish sug‘urish, jarrohlik aralashuvlar yoki implantatsiyadan so‘ng to‘qimalarning tiklanishi sekinlashadi va infeksiyon asoratlar xavfi ortadi. Shu bois stomatologik muolajalarni rejalashtirishda bemorning glyukemik nazorati muhim o‘rin tutadi. Qondagi glyukoza darajasining barqaror bo‘lishi davolash samaradorligini oshiradi va asoratlar ehtimolini kamaytiradi. Diabet va og‘iz bo‘shlig‘i kasalliklari o‘rtasida o‘zaro ikki tomonlama bog‘liqlik mavjudligi ham muhim xulosalardan biridir. Surunkali periodontal yallig‘lanish organizmda yallig‘lanish mediatorlari miqdorini oshirib, insulin rezistentligini kuchaytirishi mumkin. Bu esa glyukozani nazorat qilishni

qiyinlashtiradi. Demak, og‘iz bo‘shlig‘i sog‘lig‘ini saqlash diabetni boshqarishning ajralmas qismi hisoblanadi. Umuman olganda, qandli diabet og‘iz bo‘shlig‘i salomatligiga tizimli va kompleks ta’sir ko‘rsatadi. Uning stomatologik asoratlarni kamaytirish uchun multidissiplinar yondashuv zarur: endokrinolog va stomatolog hamkorligi, muntazam profilaktik ko‘riklar, individual gigiyena choralariga rioya qilish va glyukozani doimiy nazorat qilish muhim ahamiyatga ega. Vaqtida tashxis, to‘g‘ri rejalashtirilgan davolash va profilaktika choralari orqali diabetli bemorlarda og‘iz bo‘shlig‘i sog‘lig‘ini saqlash, asoratlarni kamaytirish va hayot sifatini yaxshilash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Endokrinologiya asoslari– Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
2. Stomatologiya asoslari– Toshkent: Ibn Sino nomidagi nashriyot, 2018.
3. Tibbiy parodontologiya– Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
4. Qandli diabet va uning asoratlari – Toshkent: Fan, 2017.